

## KÉT MODENAI CORVIN-CODEX TÖRTÉNETE.

CSONTOSI JÁNOSTÓL.

— Első közlemény. —

A király Ő Felsege ez évi május 6-áról kelt legfelsőbb elhatározásával a Magyar Nemzeti Múzeumnak két fényes kiállítású Corvin-codexet ajándékozott, melyeket *Chmelarz* Eduárd bécsi udvari könyvtárőr, mint a császári udvari könyvtár különös megbízottja, ez évi május 8-ikán adott át a M. Nemzeti Múzeumnak.

Ezen királyi ajándékkal méltó befejezést nyert azon közművelődési mozgalom, melyet az 1843/4-iki magyar országgyűlés a Corvina külföldi maradványainak a M. N. Múzeum részére leendő visszaszerzése érdekében megindított s mely évekig tartó diplomáciai tárgyalások után V. Ferdinánd király legfelsőbb közbenjárása következtében azon eredményre vezetett, hogy Ferencz modenai fejedelem 1847. október 8-ikán az Eszteiek modenai könyvtárából két fényes kiállítású Corvin-codexet és pedig egy Chyrostomust és egy Hieronymust a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozott s ezeket V. Ferdinánd király rendelkezésére bocsátotta.

A két codex 1847. október végén meg is érkezett Bécsbe, de bizonyos formalitások miatt, melyekhez herczeg Metternich Lothar, az akkori császári királyi államkancellár azoknak átadását kötötte, a bécsi magyar királyi udvari kancelláriának *kézbestíve nem lett*, hanem ideiglenesen, míg a magyar udvari kancellária a kikötött feltételnek eleget tesz, a császári királyi államkancellária irattárában maradt letétben, honnan 1851-ben más kéziratokkal együtt rövid úton a császári kir. udvari titkos levéltárba és innét 1869-ben a levéltár más kézírataival együtt csere útján az udvari

<sup>1</sup> Felolvastatt a M. T. Akadémia 1891. jun. 8-án tartott II. osztályülésén, hol a két Corvin-codex is be volt mutatva.

könyvtárba került, honnan Ő Felsége, gróf Csáky Albin vallás- és közoktatási m. kir. miniszter úr indokolt felterjesztésére ez évi május 6-án a M. N. Múzeumnak ajándékozta.

Ezen két modenai Corvin-codex 43 éves történetét lesz szerencsém a jelen közleményben ismertetni.

Dr. Thallóczy Lajos császári és királyi kormánytanácsos, s a bécsi császári és királyi közös pénzügyminiszterium levéltári igazgatójának kezdeményezésére, a császári és királyi külügyminiszterium 1889-ben a bajor királyi kormánnyal tárgyalásokat indított meg, melyek a müncheni királyi államlevéltárba került Hunyady-levéltárnak Magyarország részére leendő visszaszerzését czélozták.

Ezen visszaszerzés úgy terveztetett, hogy a müncheni Hunyady-levéltárért a bécsi cs. és kir. közös, illetőleg a budapesti tudományos intézetek a gyűjteményeikben levő bavaricákat engedik át a bajor kir. kormánynak csere fejében.

A tárgyalások folyamán a M. N. Múzeum ez ügyben véleményadásra felszólíttatván, e sorok írójának jutott feladatául a M. N. Múzeum könyvtárának álláspontját egy emlékiratban körvonalozni, melyet a «Magyar Könyv-Szemle» 1889-iki folyamában ismertettem.

Ezen emlékiratban előadtam, hogy a külföldi könyvtárakban és levéltárakban levő magyarországi vonatkozású történeti emlékek visszaszerzése a M. N. Múzeum feladatát képezi s hivatkoztam e tekintetben gróf Széchenyi Ferencz, a Múzeum nagynevű alapítójának intenciójára, továbbá boldogemlékü József nádornak a wolfenbütteli könyvtárral a M. N. Múzeum érdekében folytatott tárgyalásaira és az 1843/4-iki magyar országgyűlés feliratára, melyben a karok és rendek Mátyás király könyvtárának külföldi könyvtárakba került maradványainak és a külföldi gyűjteményekben levő magyarországi vonatkozású történeti emlékeknek a M. N. Múzeum részére leendő visszaszerzését csere, vásárlás, vagy ajándék útján V. Ferdinánd királytól kérelmezték.

Ez alkalommal álláspontunk támogatására felhoztam azt is, hogy az 1843/4-diki magyar országgyűlés kérésére és V. Ferdinánd király közbenjárására Ferencz modenai fejedelem 1847-ben két fényes Corvin-codexet a M. N. Múzeumnak ajándékozott, melyek azonban ekkorig eredeti rendeltetési helyökre el nem jutottak,

hanem mai napig a bécsi udvari könyvtárban vannak, hol mint ennek tulajdona őriztetnek. Kiemeltem továbbá, hogy e codexek provenientájára vonatkozó diplomáciai levelezéseket 1878-ban Modenában lemásoltam és hogy ezeknek alapján azoknak revindikálását a M. N. Múzeum részére ő Felségénél megkísérthetjük.

Emlékiratomat Pulszky Ferencz múzeumi igazgató a vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz pártolólág terjesztette fel, honnan alig 10 napra gróf Csáky Albin miniszter úrtól azon hivatalos felszólítást nyertem, hogy a modenai Corvin-codexekre vonatkozó diplomáciai levelezéseket állítsam össze és terjeszszem fel a miniszteriumhoz.

Ezen miniszteri megbízás eredménye azon két emlékirat, melyet ez ügyben a vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz 1890. febr. 1-én és 1891. jan. 2-kán benyújtottam s midőn ezeket most — az ügy szerencsés befejezése után — egész terjedelmökben itt közzéteszem, azt hiszem, hogy ezzel az ügynek tesztek szolgálatot. — A két emlékiratra nézve megjegyzem, hogy egy évi időközben készült s egymást kölcsönösen kiegészíti.

Elmondom bennök, a rendelkezésemre állott levéltári források alapján, nemcsak a két Corvin-codex, de a hazai újabb bibliographiai mozgalom történetét, melylyel felderítésök összefügg; időrendben, nyomról nyomra kísérem a codexek vándorlásának különböző fázisait s igyekezem reájok való jogos igényünket positiv tényekkel igazolni; s ha itt-ott egy dolgot kétszer kell ismételnem, ezt az ügy sikere érdekében teszem, mert meg akartam a kérdést minden oldalról világítani úgy, hogy az általunk kezdeményezett visszaszerzési mozgalom — ha a pragmatikai előadás rovására is — eredményre vezessen.

Megjegyzem még, hogy mikor az első emlékiratot készítettem okmánykészletemből még három fontos okmány hiányzott, melyek nélkül emlékiratomban több helyütt csak valószínű feltevésre voltam utalva; a második emlékirat szerkesztésénél ezen három okmány már birtokomban volt s felhasználásuk által nemcsak előbbi feltevéseim alaposaknak bizonyultak, de okmánybeli bizonyítékaim is teljes kiegészítést nyertek.

Ezek után jelen közleményben adom a két emlékirat szövegét, a második közleményben pedig adni fogom azon diplomáciai okmányokat, melyeknek alapján a codexek revindikálása sikerre vezetett.

## I.

**Első emlékirat a modenai két Corvin-codex visszaszerzése ügyében.**

Méltóságos Igazgató Úr!

Gróf Csáky Albin vallás- és közoktatási m. kir. Miniszter úr ó Excellentiájának 1889-ik évi szeptember hó 27-én 39,065. szám alatt kelt s velem 1889. évi október hó 20-án Konstantinápolyból történt visszaérkezésem után közölt rendelete következtében, melyben a modenai fejedelem által a magyar nemzeti Múzeumnak 1847-ben ajándékozott két Corvin-codexre vonatkozó, általam 1878-ban Modenában lemásolt, de eddig még sehol közzé nem tett diplomáciai jegyzékek bemutatására felszólítatom, szerencsém van Méltóságodnak ez ügyre vonatkozó jelentésemet a következőkben bemutatni.

Mindenekelőtt legyen szabad történeti adatok alapján tisztelettel constatalnom, hogy néhai V. Ferdinánd magyar király az 1843/4-iki országgyűlés által külön feliratban kifejezett kívánására, Mátyás király könyvtárának maradványaiból 1847-ben a modenai fejedelemtől 2 Attavantes-féle Corvin-codexet eszközölt ki a Nemzeti Múzeum számára, melyeket azonban a közbejött 1848/9-iki események miatt rendeltetési helyökre nem expedáltak, hanem tévedésből a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban visszatartottak, hol mai napig is őrzik s a könyvtár nyomtatott catalogusában mint ennek tulajdona az 13,697., 13,698. számok alatt vannak felsorolva.

Ezen két Corvin-codexnek történetét, előzményeit és a reájok vonatkozó hivatalos ügyiratokat és diplomáciai jegyzékeket szerencsém lesz jelen emlékiratomban bemutatni.

Azon hazafias áldozatkészség, mely a jelen század első három tizedében hazánk fővárosában három nemzeti kulturintézetet hozott létre, megadja a kulcsot azon meleg érdeklődéshez, melylyel az 1802—1844-iki időszakban tartott magyar országgyűlések a M. Nemzeti Múzeum, a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Színház iránt viseltettek.

Ezen nemes érdeklődést állandóan ébren tartotta a nemzetben a boldogemlékü József nádor, ki a három kulturintézet álla-

potáról az országgyűlésnek minden ülészakban kimerítő jelentést adott s ezt az ország törvényhatóságainak is megküldötte.

Ez által az országgyűlés és a törvényhatóságok az említett intézetek állapotáról tájékozva lévén, ezeknek dolgai iránt állandóan érdeklődtek s érdeklődésöknek különböző időben, különböző módon, de leggyakrabban az országgyűléshez intézett kérelmekben és sérelmekben adtak kifejezést.

Különösen a M. Nemzeti Múzeum volt az, mely az országgyűlés érdeklődésének állandó tárgyát képezte s 1802-ik évi alapításától kezdve egész palotájának 1845-ben történt felépítéséig a karokat és rendeket a fejlődés minden fázisában élénken foglalkoztatta.

Ezen érdeklődés legpraegnansabb kifejezést nyert az 1832/6-iki országgyűlésen, mely a M. Nemzeti Múzeum palotájának felépítésére 500,000 és a Jankovich-gyűjtemény megvásárlására 125,000 pengő forintot szavazott meg s a M. Nemzeti Múzeumnak nemcsak állandó otthont, hanem oly gyűjteményt is biztosított, mely mint ilyen, bármely európai intézetnek dízére vált volna.

Az országgyűlés ezen elhatározása forduló pontot képez a M. Nemzeti Múzeum történetében, véget vetett az eddigi ideiglenes állapotnak s az ország figyelmét a Múzeum épülő palotájára, mint ennek állandó otthonára fordította, melynek méltó felszerelése és berendezése most az országgyűlés, József nádor és V. Ferdinánd király legfőbb törekvését képezte.

Ez időtől fogva a nemzet legjobbjait egy magas nemzeti vágy lelkesítette, t. i.: a M. Nemzeti Múzeumot a külföldi hasonló intézetek színvonalára emelni s megszerezni számára azon magyar vonatkozású gyűjteményeket és emlékeket, melyek a hazai és külföldi könyvpiacon kerülnek eladásra.

Erről tanuskodik a karoknak és rendeknek az 1840-iki országgyűlésen a főrendekhez intézett üzenete, melyben ezeknek figyelmét a gróf a Ráday- és Kovachich-féle könyv- és kéziratgyűjteményre felhívták s megszerzésöket a M. Nemzeti Múzeum részére emelkedett hazafias indokolásban ajánlották.

De az országgyűlés itt meg nem állapodott, hanem midőn a M. Nemzeti Múzeumnak a legkiválóbb hazai gyűjteményeket, műemlékeket és ritkaságokat részint hazafias adomány, részint vásárlás útján már biztosította, az intézetnek állandó otthont teremtett s ennek méltó berendezéséről hazafias buzgalommal gondoskodott,

figyelmét most a külföldi gyűjteményekben levő magyarországi vonatkozású kéziratokra fordította, melyeket a M. Nemzeti Múzeumnak csere, ajándék vagy vásárlás útján visszaszerezni minden törvényes eszközzel törekedett. <sup>1)</sup> <sup>2)</sup> <sup>3)</sup> <sup>4)</sup>

Ezen kulturális mozgalom hatása alatt keletkezett azon emlékezetes felirat <sup>5)</sup>, melyet az 1843/4-iki országgyűlés 1844. szeptember 3-kán V. Ferdinánd királyhoz a *Corvina Európaszerte elszórt maradványainak a Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzése ügyében intézett* s melynek teljesítését V. Ferdinánd király 1844-ik évi november 3-án kelt legfelsőbb királyi válaszában a körülményekhez képest megígérte. <sup>6)</sup>

Ezen legfelsőbb királyi válasz volt az 1843/4-iki országgyűlésnek utolsó kimagasló mozzanata, mert ez évi november 13-án bezáratott.

Mindenesetre kiváló kulturtörténeti fontossággal bír azon körülmény, hogy a Corvina külföldi maradványainak és a magyar történetírás egyéb külföldi emlékeinek a M. Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzése ügyében az országgyűlés által elfoglalt álláspontot a korona is szentesítette s a külföldi hungaricák felkutatását és visszaszerzését a M. Nemzeti Múzeum feladataihoz sorozta.

Arra, hogy az országgyűlés az országból különböző időben kivitt irományokat és kéziratokat az országnak visszaadani kérte, az 1802—1844-iki időszakban tartott országgyűlések irományaiban több példát találunk.

Igy az országgyűlés több ízben kérte a bayreuti és ansbachi herczeg által II. József császárnak ajándékozott, de a bécsi titkos levéltárban visszatartott magyarországi vonatkozású oklevelek visszaadását, kérte továbbá, hogy a porosz kormány által a heinrichai ezisterczita apátság 1810-diki saecularisatiója alkalmával lefoglalt, részben a zirczi apátságra vonatkozó oklevelek, valamint a törökök által a budai várból elvitt irományok és Mátyás király könyvtárának maradványai, nemkülönben a IV. Béla király idejében a tatárjárás alkalmával a ragusaiakhoz elvitt magyarországi oklevelek az országnak visszaadassanak.

De ezen kérelmek, melyeket I. Ferencz és V. Ferdinánd magyar királyok részben teljesítettek, részben teljesítésüket a lehetőség határai közt legfelsőbb királyi válaszban megígérték, az ansbachi és heinrichai esetet kivéve, csak általános

körben mozogtak s a külföldről visszaszerzendő magyarországi irományokat csak általában az országnak s nem egyes hazai intézeteknek vindikálták.

Azt azonban, hogy Mátyás király könyvtárának külföldön levő maradványai, valamint a külföldi levéltárakban létező magyarországi vonatkozású irományok a M. Nemzeti Múzeum kiegészítésére visszaszereztesse, az 1843/4-iki országgyűlés mondta ki legelőször, ezt illeti meg a dicsőség, hogy a Nemzeti Múzeumot mint első rendű kulturális intézetet a nemzeti hivatás magaslatára emelte s midőn palotájának felépítése befejezéséhez közel állott, ezt jelölte meg azon helynek, melyben nemzeti múltunk összes kulturális tradícióit és emlékeit összpontosítani kívánta.

S hálával elismerjük, hogy ezen törekvésében az országgyűlést V. Ferdinánd király hathatósan támogatta.

Ugyanazon napon, melyben a legkegyelmesebb királyi választ kelt, vagyis 1844. nov. 3-án adta ki a király Metternich herceg császári és udvari államkancellárhoz legfelsőbb parancsát, melyben, tekintettel a magyar országgyűlés kívánságára, utasította, hogy a Mátyás király könyvtárából származó, a római, florenczi, bolognai és berlini könyvtárakban és levéltárakban levő Magyarországra vonatkozó kéziratok legalább másolatban a Nemzeti Múzeum kiegészítésére megszereztesse s hogy az államkancellár ezen kívánság teljesítésére az illető követségek útján tegye meg a szükséges lépéseket. 7)

Ezen legfelsőbb parancs következtében Metternich herceg a bécsi császári udvari könyvtárral Mátyás király könyvtáráról emlékiratot szerkesztetett s ezt azon osztrák követségeknek, melyeket a Corvina maradványainak nyomozására a legmagasabb királyi parancs értelmében felszólított, tájékozás végett megküldötte. 8)

Ezen emlékirat több tekintetben irányzatos s a bécsi udvari könyvtár Corvin-codexeiről szóló részében nemcsak hogy túlságig óvatos és általános, de nem felel meg a valóságnak sem, melyet a bécsi udvari könyvtárban levő Corvin-codexekről, a könyvtár saját publicatióiban közölt régi, kétszáz év előtti positiv adatok alapján tudunk.

Az államkancellár körlevele, melyet a monarchia római, párisi, londoni, berlini, hannoveri, drezdai és florenczi követeihez intézett 1844. decz. 5-én 86. eln. sz. a. kelt s a római, bolognai,

ferrarai, párisi, angolországi, berlini, wolfenbütteli, drezdai, lipcsei és florenczi könyvtárakban levő Corvin-codexek kinyomozására szorítkozott, melyekről részletes kimutatást kért, hogy ebből meg lehessen ítélni azt, melyik kézirat lemásoltatása válik szükségessé akkor, ha csere vagy vásárlás útján azoknak visszaszerzése nem lesz eszközölhető.

Az államkancellár körjegyzékében különösen kiemelte, hogy Ő Felsége akarata, hogy a magyar országgyűlés kívánsága lehetőleg teljesüljön s tájékozásképen hozzáteszi, hogy *Mátyás király kéziratai az eredeti kötésen levő préselt hollóról felismerhetők.* <sup>9)</sup>

Ezen körjegyzék szétküldése után a magyar kir. udvari kancellária 1844. december 12-én D. 19,292/1132. sz. a. kelt átiratában arra kérte a cs. kir. titkos udvari államkancelláriát, hogy az Ő Felsége parancsából a monarchia követségei által Mátyás király könyvtára ügyében eszközendő nyomozások eredményei vele közöltessenek. <sup>10)</sup>

Metternich herceg ezt készséggel megígérte s 1845. jan. 5-én kelt válaszában előrebocsátván, hogy a magyar országgyűlés által felsorolt külföldi könyvtárakon kívül még a drezdai, párisi, londoni és hannoverai könyvtárakban is vannak Corvin-codexek, melyeknek felkutatására az illető cs. kir. követségeket szintén utasította; megjegyezte, hogy a beérkezendő jelentéseket a m. kir. udvari kancelláriával annál is inkább fogja közölni, hogy a magyar országos hatóságoknak módjukban legyen a további teendők iránt határozni és a cs. kir. követségek utasíthatók legyenek, mit kelljen még ez ügyben tenniök, hogy a magyar országgyűlés kívánsága teljesüljön. <sup>11)</sup>

1845-ben és 1846-ban nem volt országgyűlés, az 1847/8-iki pozsonyi országgyűlést pedig V. Ferdinánd király 1847. november 7-ére hívta össze.

Ezen intervallumot a monarchia diplomáciája arra használta fel, hogy Mátyás király könyvtárának maradványait az európai könyvtárakban nyomoztatta, ezekről jegyzéket készíttetett s a Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzésökre nézve az illető külföldi kormányokkal megindította a szükséges diplomáciai tárgyalásokat.

Mily eredményre vezettek ezen nyomozások és tárgyalások? nem szándékom ezúttal részletezni, de az ügy érdekében consta-

táлом, hogy Metternich herceg a hozzá ez ügyben a cs. kir. követségektől 1845—1847-ben beérkezett jelentéseket hivatalból a m. kir. udvari kancelláriával közölte <sup>12)</sup>, mely éber figyelemmel örködött a fölött, hogy a magyar országgyűlés 1844-iki feliratában kifejeztes a Felső által ez évi november 3-iki legmagasabb királyi válaszában kegyelmesen jóváhagyott kívánságok teljesüljenek s a cs. kir. államkancellária közvetítésével pontosan végrehajttassanak.

Ezen éber gondoskodásról tanuskodik a m. kir. udvari kancelláriának a cs. kir. udvari államkancelláriához 1847. jan. 7-én intézett átirata, melyben tekintettel arra, hogy a magyar karok és rendek említett feliratokban azt állítják, hogy a bécsi császári udvari és a velencei könyvtárban is vannak Mátyás király könyvtárából kéziratok, melyekről a magyar kir. kancellária ekkor még nem kapott tudósítást, tekintettel továbbá a magyar országgyűlésnek ez évben való megnyitására, arra kéri a császári államkancellárt, hogy ezen könyvtárak, valamint a császári udvari titkos levéltár jelentéseit is vele közölni sziveskedjék s kérdezte, hogy ezen császári intézetek átengedhetik-e a M. Nemzeti Múzeumnak a birtokukban lévő Mátyás-féle kéziratokat?

A császári udvari államkancellária készséggel ígerte meg a még hiányzó jelentések beszerzését, de az udvari könyvtárt illetőleg megjegyezte, hogy ez esetben a m. kir. udvari kancelláriára kell bízni azt, hogy a szükséges adatokért közvetlenül a császári könyvtár előjáróságához forduljon, a mennyiben itt valami visszamaradt volna azon időből, mikor Mátyás király Bécsben élt, mivel gyanítatik, hogy a XVI. században a török invasió idejében innét igen sokat elhurczoltak és Angliába eladtak. <sup>13)</sup>

Ennek következtében a m. kir. udvari kancellária 1847. márczius 4-én 3052/152. sz. a. kelt elnöki jegyzékében, melyet a császári udvari főkamrásmesteri hivatal útján <sup>14)</sup> a cs. kir. udvari könyvtár akkori előjárójához, báró Münch-Bellingshausen könyvtárörhöz <sup>15)</sup> intézett, arra kérte az udvari könyvtár előjáróságát, hogy tekintettel a magyar karok és rendek azon kívánságára, hogy a cs. kir. udvari könyvtárban levő, Magyarország történetére vonatkozó s Mátyás király egykori könyvtárából származó kéziratok, a Nemzeti Múzeum kiegészítésére megszereztesenek, tekintettel továbbá Ó Felsőének e kívánság teljesítésére

vonatkozó 1844-ik évi november 3-án kelt legfelsőbb parancsára, tegye meg ez irányban a szükséges nyomozásokat, vétesse jegyzékbe a könyvtárban található Mátyás-féle kéziratokat és tegyen jelentést arról, hogy ezekből melyiket volna a könyvtár hajlandó eredetiben vagy másolatban a M. Nemzeti Múzeum kiegészítésére átengedni?

Hasonló megkeresést intézett a magyar udvari kancellária a cs. kir. udvari titkos államlevéltár igazgatóságához is, és pedig a császári királyi főudvarmesteri hivatal útján.

A császári könyvtár előjárósága ez évi június 25-én tett ez ügyben a cs. kir. főudvarmesteri hivatalnak jelentést, melyben a kérdés merituma elől kitérve, a történeti igazság és a könyvtár portáléja fölötti, 1663-ból származó emléktábla ellenére, mely a könyvtár alapításának főbb momentumaiból kiemeli, hogy az *Mátyás király könyveinek nagy részével gazdagodott* (magna parte librorum Serenissimi Regis Mathiae Corvini locupletata), a Corvina maradványaiból mindössze csak három kéziratot sorolt fel, melyekről kétségtelen, hogy Budáról kerültek a bécsi udvari könyvtárba. Ezek a Lambecius által 1665-ben, Budán az itteni főpasától ajándékba kapott kéziratok, úgy mint: a) *Gregorius Nasiansenus in latinam linguam translatus*; b) *S. Augustini Sermones de verbis Domini*; c) *Poemata latina miscellanea*. — Ellenben a könyvtár többi Corvin-codexeinek nincs budai provenienciájuk, mivel nem közvetlenül Budáról, hanem második, harmadik kézből, más gyűjteményekből kerültek az udvari könyvtárba.

Nem lehet ez alkalommal feladatom a könyvtár ezen jelentésének birálatába bocsátkozni, de kérdem: hát azon 279 kézirat és nyomtatvány, melyeket 1686-ban, tehát Lambecius utazása után 22 évvel később, Budavár visszafoglalása alkalmával a várban találtak és a császári udvari könyvtárba bekebeleztek, szintén nem bir budai provenienciával? Avagy az udvari könyvtár előjárósága hadi zsákmánynak tekintette ezen könyveket, melyeknek mint trophaeumoknak nincsen provenienciájuk? De a törökök hadi zsákmányából visszakaptunk már 42 codexet, legyen szabad reménylenünk, hogy az osztrákok által Mátyás király halála után a mohácsi vészig és ezután egész 1663-ig, az udvari könyvtár emléktáblájának felállításáig, innét pedig egész Budavár 1686-iki visszafoglalásáig a budai királyi könyvtárból elvitt kéziratokat is egy kedvező alkalom vissza fogja hozni oda, a honnan elszármaztak s én nem

mondok le azon illúsióról, melyet a bécsi udvari könyvtár budai és magyarországi provenientiajú kézirataira és nyomtatványaira nézve táplálok, hogy t. i. ezek hivatva vannak arra, hogy a budai királyi várban visszaállítandó *magyar királyi udvari könyvtárnak alapját képezzék.*

De hogy felvegyem az elejtett fonalat, konstatálnom kell azt, hogy a Corvina maradványai ügyében megindított diplomáciai tárgyalások, melyek bár három évig húzódtak s a Corvina-kérdés tisztázásához tevékenyen hozzájárultak, de végeredményökben nem hozták meg az óhajtott sikert. S nem vezettek eredményre azon tárgyalások sem, melyeket a fenséges József nádor saját kezdeményezéséből a wolfenbütteli hercegi könyvtárral, az itt lévő Corvin-codexeknek a Nemzeti Múzeum részére csere útján való visszaszerzése ügyében 1845-ben folytatott.

Positiv eredmény tehát a diplomáciai tárgyalásokból egész 1847. október 1-éig nem volt, bár az eddig beérkezett jelentések, a restitutio iránt megindítandó további dicasterialis tárgyalásoknak bő anyagot nyújtottak.

Ekkor azonban az 1847/8-iki pozsonyi országgyűlés megnyitása előtt öt héttel, a diplomáciai tárgyalásokban kedvező fordulat állott be, mely eredményezte, hogy a modenai fejedelem V. Ferdinánd király legkegyelmesebb közbenjárására a modenai esztei királyi könyvtárból a Magyar Nemzeti Múzeumnak két fényes kiállítású Corvin-codexet ajándékozott, melyeket a monarchia florenczi követe a bécsi cs. kir. udvari államkancelláriának még az országgyűlés megnyitása előtt tényleg megküldött, de melyek a Nemzeti Múzeumba soha el nem jutottak, hanem a bécsi udvari könyvtárba vannak, hova nem tudni melyik évben és milyen átirattal lettek, valószínűleg a főudvarmesteri hivatal útján, áttéve.

S itt jelentésemnek tulajdonképeni céljához értem, hogy elmondjam ezen két Corvin-codexnek részletes történetét, mely a Corvina külföldi maradványainak visszaszerzése ügyében megindított diplomáciai tárgyalásoknak utolsó, de legérdekesebb fejezetét képezi.

A monarchia florenczi\* követe ugyanis 1847. szeptember 27-én a modenai fejedelem akkori külügyminiszteréhez Molza marquishoz

\* A toszkánai nagyhercegnél.

egy bizalmas jegyzéket intézett, melyben a Corvina maradványainak visszaszerzése ügyében megindított mozgalmat ismertetve, igen melegen szól a magyar nemzetnek Mátyás király könyvtára iránti kultuszáról s e könyvtár Európaszerte elszórt maradványainak visszaszerzése iránti kívánság jogosultságáról. — Fontos érveket hoz fel a mellett, hogy Magyarországon mily jó benyomást tenne az, ha a modenai fejedelem az esztei királyi könyvtár azon számos Corvin-codexéből, melyeket II. Alfons ferrarai herczeg 1560-ban könyvtára számára Velenczében vásároltatott, néhányat akár csere, akár vétel útján a magyar nemzetnek felajánlana.

«Miután ő királyi fensége a modenai főherczeg — úgymond a diplomácia jegyzék — cziménél és jogainál fogva *magyar királyi herczeg* és azonkívül Magyarországon nagyon terjedelmes uradalmakkal bir, mindazon áldozat, melyet hajlandó lenne a magyar rendek kívánságának teljesítésére tenni, (mely áldozat végelemzésében csak egyszerű visszaadás jellegével birna), Magyarországon nagyon kedvező benyomást fog előidézni, mely egyidejűleg a felséges császári házra is átszáll.»

Ajánlja azért az ügyet melegen a külügyminiszter figyelmébe és kéri, hogy őt és udvarát Ő királyi fenségénél teendő közbenjárásának eredményéről és arról, vajjon ezen bizalmas kérés teljesíthető-e? rövid idő alatt értesíteni sziveskedjék, mert az ügy a legközelebbi országgyűlésen, melynek összehívása mihamarább megtörténik, nyilvános közlés tárgyát képezendi. <sup>16)</sup>

Ezen bizalmas jegyzékre a modenai fejedelem a magyar nemzetnek két fényes kiállítású Corvin-codexet ajándékozott, melyeket Molza marquis külügyminiszter 1847. október 10-én egy udvarias jegyzék kíséretében, kis ládikába csomagolva a florenczi osztrák követnek oly kéréssel küldött meg, hogy ezt, mint ő királyi fensége különös tisztelete jelét, ő császári királyi felségének rendelkezésére bocsátani sziveskedjék.

«Alig vett tudomást ő királyi fensége a modenai fejedelem, az én kegyelmes uram, — írja a külügyminiszter — ő császári felségének és a magyar rendeknek kívánságáról, azonnal elrendelte, hogy vizsgáltsák meg, vajjon könyvtárában vannak-e kéziratok Mátyás király könyvtárából, melyeket 1560-ban II. Alfons Veleneczében vásároltatott.» <sup>17), 18), 19).</sup>

Kitünt, hogy van egy-két gyönyörű festményekkel és aranyo-

zásokkal ékesített pergamen codex, melyek már 300 év óta könyvtárunk egyik ékességét képezik.

«Báró úr be fogja látni — írja tovább — hogy nem igen lehetséges a könyvtárt megfosztani oly ékességeitől, melyek oly régi időtől fogva a külföldiek csodálatának tárgyát képezik. Mindazonáltal ő királyi fensége világos bizonyítékát kívánván adni tiszteletének Ő császári felségével szemben, elrendelte, hogy két beces codex bocsáttassék Ő Felsége rendelkezésére és pedig szt. Jeromos és Aranyszájú szent János homiliái, melyek nagyszerű miniatűrökkel, Magyarország czímerével és a hollós gyűrűvel vannak díszítve.

Ő királyi fensége e codexeknek nem szabja meg árát, bár igen szivesen venne oly kéziratot cserébe, mely viszont az ő könyvtárára nézve birhat becsesl. például: a modenai krónika kéziratát, mely talán véletlenül valamely császári könyvtárban megvan s melyet II. Alfons egykor sógorának, Ferdinánd főhercegnek Innsbruckban ajándékozott. — Más irodalmi művel is meglepszik ő fensége és teljesen megnyugszik abban, a mit ő császári fensége ez ügyben határozni fog. <sup>20)</sup>

Végül mellékeli a codexek bibliographiai leírását; kéri az osztrák követet, hogy őt a küldemény átvételéről és annak idejében a bécsi kabinet határozatáról értesitse.» <sup>21—23)</sup>

A florenczi osztrák követ ez évi október 16-án válaszolt a modenai fejedelem külügyminiszterének jegyzékére, értesítvén őt, hogy «a két Corvin-codexet, melyek szt. Jeromos és aranyszájú szent János homiliáit tartalmazzák, a kísérő levéllel együtt kezébe vette és kötelessége szerint a császári kir. udvari államkancelláriának Bécsbe fogja elküldeni, hogy onnan a legközelebbi magyar országgyűlésre a rendeknek leküldtessenek; készséggel megígérte, hogy nem fogja elmulasztani az alkalmat, hogy magának tudomást szerezzen azon irodalmi művekről, melyek ő királyi fenségének cserében kellemesek volnának a két kéziratért, melyet oly előzékenyen Magyarországnak átengedett.» <sup>24)</sup>

Ezzel a két modenai Corvin-codexre vonatkozó modenai diplomáciai okmányok megszakadnak s több hivatalos okmányt, melyek a codexek további sorsára nyujtanának tájékoztatást, sem a cs. és kir. külügyminiszterium, sem a főudvarmesteri hivatal, sem

az udvari könyvtár, sem az országos levéltár irattáraiban nem sikerült eddig felkutatnom.

A dolog kényes természetű levén s a hiányzó okmányok azon időszakba tartozván, melyből szabályszerint a hivatalos ügyiratokat csak bizonyos megszorítással lehet használni, kutatásaimban óvatossággal kellett eljárnom s kerülő utakon nyomozni azt, a mit rendes úton kutatni az ügy érdekében nem volt tanácsos; néha pedig a jó nyomon megkezdett kutatásokat félbe kellett szakítanom, hogy ügybuzgalmmal feltűnést ne keltsek s az ügy sikerét ne kockáztassam.

Ez az oka, hogy azon okmányt, melylyel a florenczi osztrák követ a Corvin-codexeket a császári királyi udvari államkancelláriához Bécsbe küldötte, és azon átíratot, melylyel a codexeket a császári udvari könyvtárba bekebelezték, szóval a codexek vándorlási történetének utolsó stádiumára vonatkozó adatokat nem tudtam ekkorig megszerezni. De azt hiszem, hogy rövid idő alatt ezek is birtokomban lesznek.

Egyébként ezen két okmány a dolog érdemén mit sem változtat.

Tény az, hogy a modenai fejedelem a két Corvin-codexet Magyarországnak, illetőleg a magyar országgyűlés és V. Ferdinánd király legkegyelmesebb kívánságához képest, a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, tény, hogy ezen ajándékot a florenczi osztrák követ azért küldte, mint maga mondja a bécsi császári kir. udvari államkancelláriának, hogy közvetítésével a legközelebbi magyar országgyűlésnek bemutatassék, s tény, hogy ezen codexek a magyar országgyűlés, V. Ferdinánd király és a modenai fenséges fejedelem intentiója ellenére nem a M. Nemzeti Múzeumba, hanem a bécsi udvari könyvtárba jutottak.

Ezen három tény az emlékiratomban felhozott adatokból és az ahhoz csatolt hiteles melléletekből világosan konstatalható.

Azt azonban, hogy a modenai codexek milyen időtájban érkeztek Bécsbe? mi történt velők addig, míg a bécsi császári udvari könyvtárba kerültek? s mely időben lettek ide elhelyezve? nem tudom positiv adatok alapján megállapítani.

Valószínű, hogy a codexek 1847. október végén vagy november elején Bécsbe érkeztek, de feltűnő, hogy ily fontos culturtörténeti mozzanatról, mely a monarchia külföldi diplomáciájának

jelentékeny sikerét képezte, s melynek érdekében az közel három évig fáradozott, az 1847/8-iki országgyűlés királyi előterjesztéseiben egyetlen egy szóval sincs említés!

Keveselte-e a m. kir. udvari kancellária az elért eredményt és kedvezőbb alkalomra várt, míg a diplomáciai tárgyalások más helyen talán több sikert fognak felmutatni? avagy pedig más oka volt arra, hogy a codexeket, melyekkel a kormány, a florenczi osztrák követ szavai szerint, a magyar nemzetnél az udvar és maga iránt jó benyomást óhajtott kelteni, az országgyűlésnek be nem mutatta? — nem bírom ezúttal eldönteni.

Az 1848/9-iki események és az ezeket követő időszak értetetővé teszik azt, hogy ezen codexeket miért tartották vissza Bécsben, de megmagyarázhatlan, hogy 1861-ben, vagy az alkotmányos aera visszaállítása után a magyar tudományos Akadémiában vagy az országgyűlésen nem akadt senki, ki ezen ügyet itt előhozta és a codexek restitúcióját szorgalmazta volna.

Az ügy csak 1868-ban került szóba először az Akadémiában, midőn dr. Rómer Flóris akadémiai tag a második osztály 1868. febr. 3-án tartott ülésén Simonyi Ernő külföldön tartózkodó hazánkfiának az általa európai könyvtárakban megvizsgált és szakszerűen leírt Corvin-codexekről szóló jelentését bemutatván, ebből a M. T. Akadémia tudomására hozta: *«hogy a modenai könyvtárnok állítása szerint az 1843/4-iki vagy 1847/8-iki országgyűlések által a modenai fejedelemtől Corvin-codexek kérettek volna, s hogy kettőt belőlük el is küldöttek Magyarországra, melyeknek holléte azonban nem tudatik.»*<sup>1</sup>

Ezen a nyomon ment 1869-ben dr. Rómer Flóris Modenába és az Eszteiek könyvtárában a Simonyi Ernőtől ajándékba nyert tudományos jegyzeteket összehasonlította a könyvtár 13 Corvin-codexével s kutatásainak eredményéről a M. T. Akadémia 1869. nov. 16-án tartott osztályülésén számolt be.<sup>2</sup>

Jelentéséből nagy fontossággal bír reánk nézve a modenai könyvtári krónikának egyik pontja, mely a magyar országgyűlésnek

<sup>1</sup> A M. Tud. Akadémia Értesítője 1868, 39. l.

<sup>2</sup> Jelentése az Archaeologiai Értesítő 1870. 14., 15. számában látott napvilágot.

1847-ben ajándékozott két Corvin-codexről szól, s eredetiben szóról-szóra így hangzik:

«I 9. Ottobre 1847. furono per ordine ducale consegnati al ministro degli affari esteri Marchese Giuseppe Molza due codici MSS. in pergamena già spettanti a Mattia Corvino re d'Ungheria, il primo de quali contiene una lettera di S. Giovanni Chrysostomo sopra lettera a Timoteo ecc., il secondo altra lettera di S. Girolamo sulla lettera ai Galati ecc., onde essere messi a disposizione di S. M. J. per spedirgli alla dieta d'Ungheria.»

Ezen adatot Rómer Flóris minden megjegyzés nélkül közli, de azt, hogy a Magyarországra küldött Corvin-codexek hova kerültek és melyik könyvtárban vannak elhelyezve, egy szóval sem említi.

Simonyi Ernő 1868-ik évi jelentése csak általában két Corvin-codexről beszél, Rómer Flóris 1869-ik évi kutatásai felderítik a két codexnek címét is, melynek alapján ezeknek nyomozása megindítható, de arról, hogy ezen codexek hol kereshetők? nem szólnak.

Ugy tudom, hogy ez időtájt Simonyi Ernő és Rómer Flóris adatai alapján, Toldy Ferencz kezdeményezésére, a magyar kir. kormány a bécsi csász. udvari könyvtárban tett valami lépést Mátyás király könyvtára ügyében, mely azonban, fájdalom, eredményre nem vezetett.

Giuseppe Campori az esztei könyvfestőkről szóló értekezésében (Il miniatori degli estensi), mely a modenai történelmi társulat «Atti e Memorie» című vállalatában 1872-ben jelent meg, Mátyás király könyvtárának miniatorairól tárgyalván, kiterjeszkedik az Eszteiek modenai könyvtárában lévő Corvin-codexek miniatoraira is, kikről nagy elismeréssel szól. Felemlíti azután, hogy a könyvtár Corvin-codexeiből a modenai fejedelem 1847-ben a Magyar Nemzeti Múzeumnak két fényes példányt ajándékozott, melyek valószínűleg Bécsbe érkeztek és valószínűleg ott visszamaradtak. Campori az ajándék körülményeit és intencióját a modenai könyvtár hiteles adatai alapján így adja elő:

«Nell anno 1847 l'Imperatore d'Austria nell'intento di gratificarsi l'animo degli Ungheresi, fece richiedere ufficialmente questi codici al Duca di Modena, al quale pel titolo che portava di Principe Reale d'Ungheria, diceva il messaggio del ministro Kollowrat, doveva tornar grata l'occasione di compiacere a quel popolo,

che avrebbe dato ricetta nel suo Museo nazionale a quelle gloriose memorie dell' illustre Mattia Corvino. Il Ministro a rendere più giustificata l'irragionevole domanda concludeva senza alcuna cognizione dei fatti, che in quella cessione non doveva vedersi che una semplice restituzione (*il ne s'agit d'ailleurs que d'une restitution*). Il Principe non potendo contrastare in tutto all' imperiale desiderio, ordinò che due di quei codici, che per l'avvedutezza dei bibliotecarii furono i meno pregevoli, si spedissero a Vienna dove effettivamente andarono e dove probabilmente rimasero.»

E szerint a két modenai Corvin-codex adományozását politikai tekintetek hozták létre, a modenai könyvtár adatai meggyeznek az általunk felhozott adatokkal s Campori az első, ki valószínűnek tartja azt, hogy a codexek Bécsben visszamaradtak.

Hasonlóképen adja elő a két codex történetét a modenai könyvtár hivatalos monographiája is, mely: «*Cenni Storici della R. Biblioteca Estense in Modena*» czím alatt Modenában 1873-ban látott napvilágot.

### A codexek kinyomozása.

Midőn 1874-ben a M. Nemzeti Múzeum könyvtárához kerültem, s egész lelkesedéssel a könyvtártudományi és bibliographiai tanulmányokra adtam magamat, kezdtem a magyarországi vonatkozású, de külföldi könyvtárakban levő középkori kéziratokkal (írott könyvekkel) foglalkozni, melyeket speciális szakomul választottam.

A hazai történetírás ezen forrásai irodalmunkban többnyire ismeretlenek s ha a Kovachich Miklós, Jankowich Miklós, Horvát István, Petrovics Frigyes, Wenzel Gusztáv és Toldy Ferencz ide vonatkozó szórványos adalékaitól eltekintünk, rendszeresen ekkorig sem kutatva, sem tanulmányozva nem voltak. Felkutatásuk a mohácsi vész előtti magyar történetírást ismeretlen adalékokkal gyarapítja s felhasználásuk ezen kor művelődéstörténeti viszonyait egészen új világításba helyezi.

Ezért hozzáfogtam a külföldi könyvtárak kézíratairól megjelent leíró catalogusok és a kézírattani irodalom tanulmányozásához, melyekből a magyarországi vonatkozású középkori kéziratokat kijegyeztem, hogy ezen jegyzék segítségével az illető kéziratokat adandó alkalommal a helyszínén tanulmányozhassam.

Tanulmányaim természete úgy hozta magával, hogy Mátyás király könyvtárának maradványait is be kellett vonnom kutatásaim körébe, s így kezdtem ezekkel behatóan foglalkozni. Így történt, hogy midőn 1877-ben II. Abdul Hamid török szultán Ő Felsége a budapesti egyetemnek 35 codexet ajándékozott, engem biztak meg azzal, hogy ezeket a «Magyar Könyv-Szemlé»-ben ismertessem; 1878-ban Fraknoi Vilmos, az akkori múzeumi könyvtárőr javaslatára a nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. Miniszterium az esztei könyvtárban levő Corvin-codexek megvizsgálására Modenába küldött ki, hol a királyi könyvtár 3000-re menő kéziratait egyenként megvizsgáltam s Mátyás király könyvtárának itt levő maradványait különös tanulmány tárgyává tettem. Három heti szakadatlan munka után, mely idő alatt a könyvtárban naponként 9—4-ig egyhuzamban dolgoztam, azon eredményre jöttem, hogy a könyvtárban em mint Simonyi Ernő és dr. Römer Flóris állították 13, hanem 15 Corvin-codex létezik és pedig egy olyan, melyről ekkor még gának a könyvtárnak sem volt tudomása. Ezen codexeket szakszerűen leírtam s az «Ellenőr» 1878-iki jun. 25-iki számában rövid ismertetést közöltem rólok, hol kiemeltem, hogy ezeken kívül volt még a könyvtárban két fényes kiállítású Corvin-codex, melyeknek története bennünket közelebből érdekel s melyekről a «Magyar Könyv-Szemlében» közlendő jelentésében részletesen fogok szólni, de ezek 1847-ben Bécsbe kerültek s azóta a császári udvari könyvtárban vannak.

Ez alkalommal a modenai állami levéltárban leírtam a két Corvin-codex történetére vonatkozó diplomáciai jegyzékeket, melyek ezen emlékiratnak alapját képezik, s a könyvtár catalogusából kiírtam eredeti signaturájukat, melyet 1847-ig a könyvtárban viseltek, s mely rajtok mai napig a kötés táblájának belsején fönmaradt. Ezen signatura a következő: lajstromszám 434, a codex signaturája: Ms. VI. G. 2. és lajstromszám: 440, a codex signaturája: Ms. VI. G. 8.

Itt mellékesen megjegyzem, hogy az esztei könyvtárban a kéziratok kevés kivétellel mind barna bagaria bőrben vannak újra kötve s régi eredeti kötést a kéziratárban alig találtam nehányat. Az új kötés a múlt századból származik, s természeténél fogva a kéziratokat a moly és szű pusztításaitól megvédelmezi. Minden

köteten rajta van az esztei ház aranyos czimere, mely a kéziratoknak fejedelmi fényt kölcsönöz.

Modenai tanulmányutamból hazatérve, első dolgom volt a szerzett tapasztalatok alapján átkutatni a bécsi császári udvari könyvtár kéziratainak 7 kötetes catalogusát, mely 1863—1875-iki időközben jelent meg s a fővárosi három nagy könyvtárban megvan. Ezen catalogus VII. kötetében a 13,697. és 13,698. folyószám alatt csakugyan egy oly «Chrysostomus» és «Hieronymus» című hártycodexet találtam, mely a két modenai codex leírásának teljesen megfelelt.<sup>25)</sup> Különösen a Hieronymus-codexnél kitett 1488-ik iratási évszám és a másolónak M. L. P. betűk alatt rejtőző neve tették előttem valószínűvé azt, hogy az udvari könyvtár catalogusának ezen két száma alatt az 1847-iki két modenai Corvin-codex fog lappangani. A codexek a catalogusban mint festett hártyakéziratok vannak leírva, de provenientiájukról említés nincsen.

Ennek megállapítása végett felmentem Bécsbe s a császári udvari könyvtárban örömmel győződtem meg arról, hogy feltevésem csakugyan helyes, s a jelzett számú két hártyakézirat nem más, mint a keresett két Corvin-codex, melyeket a modenai fejedelem 1847-ben Magyarországnak ajándékozott. Kötésük a modenai kéziratok kötésével azonos s táblájuk belsején rajta van a bécsi udvari könyvtár mostani signaturája mellett az esztei könyvtár régi signaturája is, mely így szól: VI. G. 2. és VI. G. 8.

Megvizsgálván e codexeket, azon eredményre jöttem, hogy Chrysostomust Attavantes de Attavantibus a hirneves florenczi miniator, Hieronymust pedig Francesco del Cherico az Attavanteszel egy színvonalon álló könyvfestő festette, kitől a modenai könyvtár egy, a bécsi udvari könyvtár két, és a római jezsuita könyvtár egy Corvin-codexet, a florenczi Laurentiana pedig több codexet bir. Kutatásaim bécsi eredményéről jelentést tettem Méltóságos Igazgató úrnak, ki azzal bizott meg, hogy gyűjtsem össze a codexek történetére vonatkozó összes adatokat és ha együtt lesz minden, tegyek róluk kimerítő jelentést, hogy ennek alapján azok restitutiója iránt megtegyük Ő Felségénél a szükséges lépéseket.

Azóta 12 év telt el. Ezen idő alatt megvizsgáltam a budapesti, győri, pozsonyi, marosvásárhelyi, zágrábi, bécsi, göttweigi, prágai, salzburgi, müncheni, erlangeni, stuttgarti, jenai, göttingai,

wolfenbütteli, lipcsei, drezdai, veronai, velencei, modenai, pármái és konstantinápolyi könyvtárak Corvin-codexeit, s igyekeztem a modenai két Corvin-codex vándorlási történetére vonatkozó adatokat tehetségem szerint összegyűjteni. Ezeknek provenientiajáról irtam a «Magyar Könyv-Szemle» 1878. és 1881-iki folyamában és 1882-ben a «Könyvkiállítási Kalauz»-ban, mely évben az országos könyvkiállításon a bécsi udvari könyvtár többi Corvin-codexével ezek is ki voltak állítva, de vándorlási történetük megírásával egész mostanáig késtem, mert három okmány, melyek a codexek bécsi internálására vonatkoznak, még birtokomban nincsen.

Mily átirattal küldte meg a florenczi osztrák követ a codexeket a bécsi császári királyi udvari államkancelláriának? — mikor és mily rendelettel kebelezték be ezeket a bécsi császári udvari könyvtárba? és megkapta-e a modenai könyvtár csere fejében a kívánt modenai krónikát vagy más kéziratot? — ezen három körülmény felderítésére nincsenek adataim.

Tudom, hogy ezen három adat a dolog lényegén nem változtat, mert a felhozott többi adatokból kétség nélkül konstatálható: először, hogy a modenai fejedelem a két codexet a magyar országgyűlés kérésére és V. Ferdinánd király közbenjárására ajándékozta a Magyar Nemzeti Múzeumnak, másodsor, hogy azon intió, mely a felséges közbenjárót és a fenséges ajándékozót a két codex adományozásánál vezette, ekkorig még végrehajtva nem volt, és harmadszor, hogy az ezeknek megfelelő cseretárgy megválasztását a modenai fejedelem a codexektől egészen függetlenül Ő császári és királyi Felsége legmagasabb elhatározására bízta (ez tehát reánk nem tartozik), mégis ennek daczára nem volt szándékomban az ügyet nyilvánosságra hozni mindaddig, míg minden adat kezemben és a kérdés minden oldalról megvilágítva nem lesz.

A miniszter úr Ő Excellentiája azonban parancsol velem s én örömmel teszek az ő kívánságának eleget, mert Méltóságodon kívül ő volt az első, ki ezen fontos közművelődési ügyet komoly figyelemre méltatta s mert meg vagyok róla győződve, hogy az ő bölcsességének és erélyének sikerülni fog az ügyet a hiányzó három adat nélkül is diadalra vezetni és visszaszerezni hazánknak azt, a mit a modenai fejedelem 1847-ben a Magyar Nemzeti Múzeumnak oly nemes nagylelkűséggel ajándékozott.

Szerény nézetem szerint ezen ajándék az «actus gratiae»

sorozatába tartozik s reá az elévülés ususa annál kevésbbé alkalmazható, mert valószínűnek tartom, hogy ezen codexek csak félreértésből vagy feledékenységből maradtak vissza mostanáig a bécsi udvari könyvtárban, továbbá, mert ezen eset oly rendkívüli és magában véve oly izoláltan áll, hogy belőle a bécsi udvari könyvtár többi magyarországi vonatkozású vagy budai provenientiajú kézírataira ez idő szerint következtetést vonni nem lehet.

Végre azon alázatos kéréssel fordulok Méltóságos Igazgató Úrhoz, hogy tekintettel arra, hogy jelen emlékiratom tudományos természetű munka, melynek megírásához több évi kutatásokat tettem, s ezeknek eredményét a Corvina felkutatott maradványairól irandó nagy munkámban óhajtottam felhasználni, méltóztassék azt saját szellemi tulajdonom gyanánt tekinteni és a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnál kieszközölni, hogy belőle a napi sajtóba részletek ne közöltessenek addig, míg én azt a M. T. Akadémiában fel nem olvasom és az ügyet itt, a hol már egyszer megfordult, nyilvánosságra nem hozom.

Az emlékirat indokolásához szükséges mellékleteket pedig oly kéréssel bocsátom Méltóságos Igazgató Úr rendelkezésére, hogy ezeket, felhasználásuk után, nekem visszaadni kegyeskedjék.

Kivánom, hogy ezen ügy, melyhez nemzetünk legjobbjainak hazafias lelkesedése, egy boldog emléktű koronás magyar király legkegyelmesebb ígérete és a modenai fejedelem nagylelkű adománya fűződik, sikerüljön. Azon öröm, melyet a mostoha sors nagynevű elődeinktől, kik ezen ügynek lelkes kezdeményezői voltak, megtagadott, jusson osztályrészüln nekünk, a hálás utódoknak, kik Mátyás király könyvtárának kultuszát tőlük örököltük és ápoljuk, de a kik, mint aspirációik letéteményesei, Mátyás király halálának 400-ik évfordulóját csak akkor fogjuk méltóan megünnepelni, ha budai könyvtárának ezen két maradványát, melyekkel a jó sors bennünket 43 évvel ezelőtt megajándékozott, de melyeknek bírásától a mostoha sors megfosztott, dicsően uralkodó koronás királyunktól, kinek az egész ügyről valószínűleg nincs tudomása, visszakerjük és a hazának visszaszerezzük.

Végül megjegyzem, hogy ezen codexek még az 1848-iki események előtt érkezvén Bécsbe, reájok sem a politikai vétség következményei, sem az 1867-iki általános amnestia jótéteményei nem alkalmazhatók, de mint önkéntelen száműzöttek várják a szabá-

dulást dicsően uralkodó koronás királyunk nagylelkűségétől, ki 1869-ben az Abdul Azisz szultántól ajándékba nyert négy Corvin-codexet a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta; ki az 1882-iki országos könyvkiállításon Mátyás király könyvtárának maradványait nagy érdeklődéssel szemlélte s 1889-ben a Corvina Konstantinápolyba került maradványainak felkutatására 6000 forintot bocsátott a M. T. Akadémia rendelkezésére s kinek uralkodása alatt a Corvina-kérdést rendszeres kutatások által új világításba helyezzünk s a kétségtelen Corvin-codexek számát 45-ről 130-ra emelnünk és bibliographiájukat tisztába hoznunk sikerült.

Ezek után fogadja Méltóságod kitünő tiszteletem nyilvánítását.  
Budapest, 1890. február 1-én.

Méltóságos Igazgató Úrnak

alázatos szolgája

*Csontos János,*

múzeumi könyvtári segédőr.

## II.

### **Második emlékirat a modenai két Corvin-codex visszaszerzése ügyében.**

Méltóságos Igazgató Úr!

A modenai két Corvin-codex ügyében mult évi február hó 1-én Méltóságos Igazgató Úrhoz intézett emlékiratom kapcsolatában szerencsém van az általam ez ügyben folytatott újabb nyomozások eredményéről a következőket jelenteni.

Említett jelentésemben levéltári adataim ott szakadnak meg, hol a florenczi osztrák követ a modenai külügyminiszterhez 1847. október 16-án intézett átiratában a modenai fejedelem által a magyar nemzetnek ajándékozott két Corvin-codex átvételét elismeri s ezeknek elküldését a bécsi császári udvari államkancelláriába kilátásba helyezi.

Hogy a florenczi osztrák követ mikor küldte el tényleg a két codexet Bécsbe és hogyan kerültek ezek a császári külügyminiszteriumból a császári udvari könyvtárba, hol mint ennek tulajdona mai napig őriztetnek, ezt adatok hiányában nem tudtam emlékiratomban felderíteni.

Azóta újabb adatoknak jutottam birtokába, melyeknek segítségével megkísérlem a két Corvin-codex történetének utolsó phasesát felderíteni s az egész ügy teljes képét összeállítani.

Metternich herczeg, császári államkancellár, 1847. október 28-ikán kelt átiratában azt a jelentést tette a magyar kir. udvari kancelláriának, hogy a modenai fejedelem a magyar országgyűlés Ő Felsege útján előterjesztett kérésére két Corvin-codexet bocsátott a császár rendelkezésére, melyekért csere fejében más, Modena történetére vonatkozó kéziratokat óhajt, de megnyugszik abban, a mit Ő Felsege ez ügyben határozni fog. Megjegyezte egyúttal az államkancellár, hogy a felajánlott két Corvin-codex megérkezését legközelebb várja, de úgy van meggyőződve, *hogy ezeket megfelelő kárpótlás nélkül el nem fogadhatjuk*; felkéri azért a magyar kir. udvari kancelláriát, hogy a modenai udvari könyvtárnak adandó cserekárpótlás megszerzése iránt a szükséges intézkedéseket tegye meg.

Hogy a császári államkancellár ezen átirata következtében a m. kir. udvari kancellária megtette-e a szükséges lépéseket a modenai Corvin-codexekért adandó, modenai vonatkozású kéziratok kinyomozása és megszerzése érdekében, avagy a császári államkancellár kerestetett-e ily provenientiájú kéziratokat a bécsi központi vagy az osztrák tartományi könyvtárakban? erről az általam átkutatott levéltárak semmi positiv adatot nem nyújtanak.

Valószínű azonban, hogy az akkori politikai viszonyok rohamos fejlődése következtében ily lépés egyik fél részéről sem történt. A cs. államkancellár ugyanis a modenai fejedelem által ajándékozott két Corvin-codexről úgy vélekedett, hogy ezeket megfelelő kárpótlás nélkül nem lehet elfogadnunk, ezért a csereanyag előteremtésért a m. kir. udvari kancelláriára bizta. Ez pedig a nélkül, hogy a császári államkancellár álláspontjának érdemleges méltatásába bocsátkozott volna, sem a codexek átadását a császári államkancelláriától nem sürgette, sem pedig az ezeknek megfelelő kárpótlás előteremtéséről a saját hatáskörében nem gondoskodott, hanem a dolgot függőben hagyta és lebonyolítására semmi határozott lépést nem tett.

Ily körülmények közt a florenczi osztrák követ által Bécsbe, a császári államkancelláriába 1847. október végén küldött modenai Corvin-codexek ide október utolsó napjaiban meg is érkez-

tek, és ideiglenesen, míg a m. kir. udvari kancellária az érték cserébe adandó codexeket megszerzi, a császári államkancellária irattárában maradtak letétben.

Annak legalább semmi nyoma, hogy Metternich herceg a fönt említett átirat után a codexek megérkezéséről a m. kir. udvari kancelláriát értesítette vagy vele ezeknek átvétele iránt tárgyalásokat folytatott volna.

Tény azonban az, hogy a modenai Corvin-codexeknek Bécsbe való megérkezésével a Corvina külföldi maradványainak kinyomozására megindult mozgalom nem ért véget, hanem a magyar kir. udvari kancellária részéről tovább folyt, mely a császári államkancelláriával ez ügyben egész 1848. január 13-áig levelezett.

Igy a m. kir. udvari kancellária 1847. deczember 18-án a császári államkancelláriának 1847. november 16-áról kelt átiratára, melyből értesült, hogy Berlinben dr. Pertznek, a berlini könyvtár igazgatójának egy kétségtelen Corvin-codexet ajánlottak megvételre, azt válaszolta, hogy erre akkor fog felelni, ha a költségek előteremtése iránt az országgyűléshez benyújtott felterjesztése el lesz intézve.

Hasonlóképen a florenczi Laurenziánában levő Corvin-codexekről 1848. január 13-án a magyar kir. udvari kancellária azt jelentette a császári államkancelláriának, hogy a florenczi Laurenziánában lévő Corvin-codexek lemásolásához szükséges költségek előteremtése iránt az országgyűlésnek fog tenni előterjesztést, miután a florenczi osztrák követ jelentése szerint a toszkánai nagyherceg szívesen beleegyezik abba, hogy ezen könyvtár négy Corvin-codexe Magyarország számára lemásoltassék.

Ezen átirattal a m. kir. udvari kancellária a Corvina külföldi maradványainak felkutatása érdekében a császári államkancelláriával 1844 óta folytatott levelezései megszakadnak, s arról, hogy a külföldi könyvtárakban levő s a modenai fejedelem által ajándékozott Corvin-codexek ügyében 1848. január 13-án túl mi történt, az általam átkutatott levéltárakban több adat nincsen.

Csak 1863-ban találkozunk ismét a m. kir. udvari kancellária ügyirataiban a Corvina ügyével, midőn a M. T. Akadémia a Kubinyi-Ipolyi-Henszlmann-féle konstantinápolyi expedíció után a *konstantinápolyi császári titkos könyvtárba* egy új akadémiai expedíció kiküldését határozta el s ennek részére ajánló levélért a m. kir. udvari kancelláriához fordult, mely 1863. július 13-iki 11,657. sz.

átiratával a cs. kir. külügyminiszteriumnál a M. T. Akadémia ügyét melegen felkarolta és támogatta.

A m. kir. udvari kancelláriának ezen átírata azonban a modenai Corvin-codexekkel, melyek 1847. november elején a bécsi császári államkancelláriában eltűnnek és 1875-ben a bécsi császári udvari könyvtár nyomtatott katalógusában ismét felmerülnek, semmi összefüggésben nincsen.

Ezek fölött a hivatalos akták 1847-ben bezárultak és többé rólok sem a m. kir. udvari kancellária, sem a cs. kir. külügyminiszterium irattárában említés nincsen.

Mi történt tehát velök 1847-től 1875-ig és hogyan kerültek a cs. külügyminiszteriumból az udvari könyvtárba, ennek kinyomozása képezte feladatom legnehezebb részét, melynek felderítésére a m. kir. udvari kancellária, továbbá a cs. és kir. külügyminiszterium, a császári főudvarmesteri hivatal, a titkos udvari levéltár és a cs. udvari könyvtár irattáraiban részint közvetlenül, részint közvetve több ízben tettem rendszeres kutatásokat.

Ezen kutatások azonban eredményre nem vezettek, mert legjobb igyekezetem daczára sem tudtam az illető hivatalok iktató könyveiben oly adatot találni, mely a modenai codexekre nézve valami támaszpontot nyújtott volna.

Levéltári kutatás alapján tehát a kérdést tisztába hozni nem volt lehetséges.

Ekkor elhatároztam magamban, hogy megszakítva a levéltári kutatás fonalát, megfordítom a kutatás sorrendjét és ott folytatom tovább a nyomozást, a hol azt tulajdonképen végezni kellene, vagyis: maguknál a codexeknél, melyeknek külső körülményeiből igyekezni fogok némi támaszpontokat keresni az ügy felderítésére. S ezen az úton czélt értem.

Mindenek előtt feltűnt előttem, hogy a bécsi udvari könyvtár nyomtatott kézirat-katalógusában, mely 1863—1875-ig 7 kötetben jelent meg, a modenai Corvin-codexek *az utolsó kötetben a könyvtár legújabb szerzeményei között vannak felsorolva*. Ebből következtettem, hogy a codexek nem nagyon régen lehetnek az udvari könyvtár birtokában, mert ha régebben kerültek volna a könyvtárba, bizonyára az első, második vagy harmadik kötetben, melyek 1863—1869-ben jelentek meg és túlnyomóan középkori kéziratokat sorolnak fel, volnának lajstromozva, nem pedig az utolsó kötet-

ben, mely túlnyomóan oly újabbkori kéziratok jegyzékét foglalja magában, melyekkel az udvari könyvtár a hatvanas évek elején gyarapodott.

Ezen feltevésből kiindulva, kérdezősködni kezdtem az udvari könyvtár régi szerzemény-könyvei után, melyekben a járulékok vannak bevezetve s a honnan a modenai codexek érkezési évét megtudni reméltem, melynek alapján aztán tovább folytatni kívántam nyomozásaimat. Erre azt nyertem feleletül, hogy az udvari könyvtárnak ily régi szerzemény-könyvei nincsenek. Ezen az úton tehát ismét megakadt a dolog.

Ekkor arra kértem Birk Ernő udvari tanácsost, a könyvtár nagytudományú igazgatóját, hogy tekintve azt, hogy a Corvina maradványainak bibliographiájával foglalkozom s minden codexnek vándorlási történetét és provenienciáját törekszem megállapítani, nyujtana segédkezet a két kérdéses Corvin-codex provenienciájának felderítésében és mondaná meg nekem, mikor érkeztek ezek az udvari könyvtárba? Erre ő egész készséggel az felelte, hogy 1869-ben a titkos udvari levéltártól csere útján érkezett a két kézirat más kéziratokkal együtt a könyvtárba.

Feltevésém tehát alapos volt, a codexek nem 1848-ban, hanem későbbben kerültek az udvari könyvtárba. Ezen körülmény felderítésével megkaptam a kulcsot a codexek vándorlási történetének további nyomozására, melynek segítségével a titkos udvari levéltárban és a külügyminiszteri irattárban tisztába hoztam a kérdést.

A dolog így történt. A bécsi titkos udvari levéltárban az utolsó húsz év alatt annyira felszaporodott a gyűjtemény keretébe nem tartozó különféle kéziratok száma, hogy 1868. nov. 12-én dr. Arneth Alfréd, a titkos levéltár érdemes igazgatója, felterjesztést tett a cs. és kir. külügyminiszteriumhoz arra nézve, hogy engedjék meg neki ezen, 78 kéziratból álló gyűjteményt, melynek jegyzékét felterjesztéséhez mellékelte, az udvari könyvtár tulajdonában levő XIII—XVIII. századbeli tekintélyes oklevél-, levél- és aktagyűjteményért, mely inkább a levéltárban van helyén s melynek megszerzésével ez jelentékeny kiegészítést nyerne, becserélni. Ezen csere annyiban függ össze a modenai két Corvin-codexxal, a mennyiben a titkos udvari levéltár által az udvari könyvtárnak felajánlott 78 kézirat közt a két modenai Corvin-codex is foglal-

tatott és a felterjesztéshez mellékelt részletes jegyzékben az 1-ső és 2-dik szám alatt volt felsorolva. A császári külügyminiszterium a titkos levéltár igazgatójának felterjesztését 1868. nov. 22-iki 17,554. sz. a. kelt határozatával jóváhagyván, ezt a császári főudvarmesteri hivatalhoz pártolólágg terjesztette fel, mely 1868. nov. 26. 5761. sz. rendeletével az udvari könyvtárt jelentéstételre utasította s az évi decz. 9-én 5958. sz. a. rendeletével a csere keresztülvitelére felhatalmazta, megbizván egyúttal dr. Birk Ernőt, a könyvtár akkori első őrét és jelenlegi igazgatóját, hogy a cseretárgyalásoknál az udvari könyvtárt képviselje s tegye magát ez ügyben az udvari levéltár igazgatójával érintkezésbe.

Erre dr. Birk Ernő az udvari könyvtár kéziratgyűjteményéből összeállította azon eredeti oklevelek, levelek és akták jegyzékét, melyeket ez a titkos levéltár által felajánlott 78 kéziratért csere fejében ennek átengedni hajlandó s azt 1869. február 17-én 276/H.B. sz. a. kelt, a császári főudvarmesteri hivatalhoz intézett jelentéséhez, melyben a cserét elfogadásra ajánlja, mellékelte. Ezen jelentésben Birk Ernő udvari könyvtárőr, a titkos levéltár által felajánlott 78 kézirat értékéről, különösen pedig a jegyzékben felsorolt első és második számú codexekről így nyilatkozik.

«Különös értékkel birnak az udvari könyvtárra nézve az első és második szám alatt felsorolt pergamen-codexek, melyek Corvin Mátyás, magyar király könyvtárából származnak, a XV. század második feléből valók s pompás florenzezi miniatürökkel vannak díszítve. Miután a császári udvari könyvtár főnnállásának első kezdetétől fogva a hirneves Corvina-könyvtár legnagyobb részét saját cimeliái közt birja, úgy ezen kitünően fentartott kéziratok gyarapodása által a kézirat-gyűjteménynek fölötte kívánatos gazdagodását fogná képezni».

Ezen jelentés következtében a császári főudvarmesteri hivatal 1869. február 26-án 74/c<sub>2</sub> sz. a. kelt rendeletével a cserét véglegesen ratificálta, erről a cs. és kir. külügyminiszteriumot értesítette s az udvari könyvtárt a titkos levéltárbeli kéziratok átvételére, illetőleg az udvari könyvtárt az archiváliák átadására utasította. Hogy ezen utasításra mind a két intézet a cserébe adott és kapott kéziratokat illetőleg okleveleket egymásnak kölcsönösen átadta és átvette, erről az udvari könyvtárnak az udvarmesteri hivatalhoz az időben intézett ilyenmő jelentése tanuskodik.

Ezzel az 1868. november 11-én a titkos udvari levéltár által kezdeményezett csere az udvari könyvtárral 1869. febr. 26-án be lett fejezve s a két modenai Corvin-codex a titkos levéltárból tényleg átment az udvari könyvtár birtokába.

Ezen csere után felmerül a következő két kérdés: 1.) mely időben kerültek a modenai codexek a titkos udvari levéltárba? és 2.) adott-e az osztrák kormány érettek a modenai fejedelmi kormánynak megfelelő kárpótlást, a mint ezt Metternich herczeg kívánta?

Az első kérdésre a titkos udvari levéltárban és a cs. kir. külügyminiszteri irattárban azt a felvilágosítást nyertem, hogy a codexek Bécsbe érkezésének és a titkos levéltárba való elhelyezésének idejére nézve semmi positiv nyom nincsen. A titkos levéltárban valószínűnek tartják azt, hogy a két codexet a külügyminiszteriumból a titkos levéltárba, mely akkor még a külügyminiszterium kezelő hivatala volt s nem emelkedett még azon tudományos színvonalra, a melyen azt ma új szervezete következtében látjuk, rövid úton minden comitiva nélkül tették át elhelyezés végett. De hogy ez mely időben történt, azt, tekintve hogy 44 éves dologról van szó, pontosan meghatározni nem tudják. Azt hiszik azonban hogy 1851-ben. Ez különben mellékes körülmény. A fődolog az: hogy a modenai Corvin-codexeket a bécsi császári államkancellária hivatalából nem a m. kir. udvari kancelláriába, hanem a titkos udvari levéltárba szállították

Én valószínűnek tartom, hogy ez mindjárt 1847-ben vagy 1848 elején történt és pedig azért, mert Metternich herczeg császári államkancellár úgy vélekedett, hogy a codexeket csak megfelelő kárpótlás mellett lehet elfogadnunk. Míg tehát ez megtörténik, addig elhelyezték őket ideiglenesen biztos helyen, a titkos udvari levéltárban.

Az 1848/9-iki események azonban háttérbe szorítottak minden másodrendű kérdést. Mikor pedig Metternich herczeg a külügyek vezetésétől visszalépett s a m. kir. udvari karczelláriát m. kir. felelős miniszterium váltotta föl, az akkori politikai nagy átalakulások következtében a közvélemény sokkal fontosabb kérdésekkel foglalkozott hogysen a modenai Corvin-codexek kerülhetettek volna napirendre. Az új kormányrendszerrel új emberek kerültek az ügyek élére, kiknek sokkal fontosabb dolguk volt, hogysen a modenai codexek

ügyét, melyről talán nem is volt tudomásuk, szorgalmazhatták volna. Az 1849-iki eseményeket követő időben pedig ismét kormányrendszer-változás állván be, mely ismét új embereket állított az ügyek élére, kik ezen kérdésben tájékozatlanok voltak, a modenai codexekkel ekkor már senki sem törődött. Aztán az ötvenes és hatvanas években, mikor a codexek 20 évig a titkos levéltárban voltak letétben, egészen megfeledeztek róluk, úgy hogy létezésükről csak ezen hivatal tisztviselőinek, rendeltetésükről pedig ezeknek sem volt tudomásuk. Ily elfelejtett állapotban voltak a codexek a titkos levéltárban egészen 1869-ig, mikor — a mint azt fönt előadtam — más levéltári kéziratokkal együtt csere útján az udvari könyvtár birtokába kerültek.

Ily körülmények közt több mint valószínű, hogy az osztrák kormány a modenai esztei könyvtárnak érték semmi kárpótlást nem adott. Ennek legalább a modenai állami levéltárban és a modenai esztei könyvtárban semmi nyoma nincsen. De nincs említés róla az általam első emlékiratomban említett monographiában sem, mely a modenai könyvtárról hivatalos adatok alapján 1873-ban készült s mely a két Corvin-codex ügyét részletesen tárgyalja.

Az tény, hogy 1860-ig, míg a modenai fejedelem Modenában székelt, az osztrák kormány ily kárpótlást a modenai könyvtárnak nem adott. Mikor pedig a modenai fejedelem trónvesztett lett s könyvtára az olasz állam tulajdonába ment át, megszűnt a személyes ok, mely a monarchia külügyi kormánytát a kárpótlás teljesítésére kötelezte volna.

Ezzel meg van adva a válasz a második kérdésre, melyet a modenai Corvin-codexekért kikötött kárpótlás ügyében előbb felvettem.

Összefoglalva a mondottakat, a modenai Corvin-codexek ügye úgy áll, hogy ezeket a magyar nemzet, az 1843/4-iki országgyűlés feliratára és V. Ferdinánd király közbenjárására a modenai fejedelemtől ajándékba nyerte. Nyerte úgy, hogy kárpótlás fejében a modenai fejedelem érettek szívesen fogadott volna cserébe oly codexeket, melyek Modena történetére birnának fontossággal, de kijelentette, hogy megnyugszik abban, a mit V. Ferdinánd király ez ügyben határozni fog. A codexek megérkeztek Bécsbe, a császári államkancelláriába, de Metternich herceg úgy vélekedett, hogy ezeket kárpótlás nélkül nem lehet elfogadnunk s

ezért nem a m. kir. udvari kancelláriában, hanem ideiglenes letétben a titkos levéltárban helyeztettek el, hol 20 esztendeig maradtak. V. Ferdinánd király a codexekre nézve nem határozott semmit; a kárpótlás iránt sem Metternich herczeg, sem a m. kir. udvari kancellária, sem az 1848-diki m. kir. miniszterium, sem pedig az ezután következő osztrák kormány 1860-ig nem tettek semmit. 1860 után pedig, mikor a modenai fejedelmet trónjától megfosztották és az esztei könyvtár az olasz állam tulajdonába ment át, a modenai fejedelemnek az ajándékozott Corvin-codexekhez 1847-ben fűzött intencziója tárgytalanná vált és elvesztette személyes jelentőségét. Ennek daczára azonban a codexek a titkos udvari levéltárból, hol tévedésből 21 évig megrekedtek, nem a M. Nemzeti Múzeumba, a'hova a modenai fejedelem szánta, lettek expedálva, hanem tévedésből, mivel a titkos levéltár rendeltetésüket nem ismerte, ennek többi, nem történeti tartalmú kézírataival együtt, mint cseretárgyak, az udvari könyvtárba kerültek.

Ez csak úgy történhetett, hogy az osztrák illetékes körök a codexek anteaktáit nem ismerték, ezekről Ő Felségét, dicsón uralkodó Urunkat és Királyunkat nem informálták s tévedésből oly codexeket adtak az udvari könyvtárnak cserébe, melyek jog szerint az 1843/4-diki országgyűlés felirata, V. Ferdinánd király legfelsőbb elhatározása és a modenai fejedelem nagyilelkű adománya következtében a M. N. Múzeumot illetik meg.

A titkos levéltár 1868-ban egyszerűen összeállította azon 78 nem történeti tartalmú kéziratok jegyzékét, melyek gyűjteményében az utolsó évtizedekben felhalmozódtak s melyeket, mint a levéltár keretébe nem tartozókat, az udvari könyvtárnak csere fejében felajánlott, de azt, hogy ezen codexeknek mily provenienciájuk van, nem vizsgálta s ezért követte el a tévedést.

Nekem legalább a titkos levéltárban azt mondták, hogy azon jegyzék, melyet itt a cserére felajánlott 78 kéziratról 1868-ban készítettek, s mely jelenleg az udvari könyvtár 1869-diki ügyiratai közt őriztetik, s reám nézve érthető okokból nem volt feltűnés nélkül hozzáférhető, a kéziratok provenienciáját nem érinti s abban a kézirat czímén, korán és sajátságain kívül egyéb körülmény felemlítve nincsen.

Mindezek után oda járúl alázatos kérésem, hogy a nagy méltóságú vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium ezen codexek

természetéről a nem informált királyt informálja s a mit 44 év alatt a különböző kormányok merő tájékozatlanságból megtenni elmulasztottak, azt tegye meg most az ügy állásáról immár tájékozott m. kir. miniszterium s eszközölje ki Ő Felségétől azt: hogy a M. Nemzeti Múzeumnak szánt, de tévedésből az udvari könyvtárba került modenai Corvin-codexek királyi kegyelem útján intézetünknek visszaadassanak. S ha a monarchia külügyi kormányja 1847-ben midőn a modenai fejedelemtől a M. N. Múzeum részére Corvin-codexeket kért ajándékba, azon álláspontra helyezkedett: *hogy a fejedelem ilyenmő adománya, ki származásánál és jogainál fogva m. kir. herczeg és Magyarországon terjedelmes uradalmakat bir, a magyar nemzet előtt a restitutió természetével fog birni s ezt az uralkodó dynastia iránt nagy hállára fogja kötelezni*, úgy legyen szabad nekünk is erre az álláspontra helyezkednünk s az akkori császári külügyi kormány által contemplált, de ekkorig függőben maradt restitutiót a magunk részére most, mikor az ügy állását ismerjük, hasonló okokból revindikálnunk.

Végül első jelentésem kiegészítéseül legyen szabad ez ügyre vonatkozólag még a következőket megjegyeznem.

Hogy a Corvina külföldi maradványainak visszaszerzésére a 40-es években megindult mozgalom nagyobb eredményekre nem vezetett, ennek oka nézetem szerint egy végzetes tévedésben keresendő, melyet a m. kir. udvari kancellária az 1843/4-diki országgyűlés, első emlékiratomban közlött, feliratának értelmezésében elkövetett.

Ezen feliratban a magyar országgyűlés kérte: 1. a Corvina külföldi maradványainak a M. N. Múzeum számára csere, ajándék vagy vásárlás útján való visszaszerzését, 2. külföldi könyvtárakban és levéltárakban levő magyarországi vonatkozású, a hazai oknyomozó történetírásra nagy fontossággal bíró okleveleknek és leveleknek és hasonló forrásoknak eredetiben vagy legalább másolatban való visszaszerzését. Ez tény. A felirat azonban kissé tömötten volt stylizálva, s ezt a m. kir. kancellária, mikor V. Ferdinánd király és herczeg Metternich császári államkancellárnak ez ügyben előterjesztést tett, a kétféle petitiót összetévesztette s a két különböző természetű dolgot tévedésből úgy foglalta egybe, hogy különösen a Corvina azon külföldi maradványainak visszaszerzésére hívta fel a Felség és a császári állam-

kancellár figyelmét, melyek tartalmuknál fogva Magyarország történetére vonatkoznak, s melyeknek megszerzése által vagy eredetiben vagy legalább másolatban a M. N. Múzeum jelentékeny gyarapodást és kiegészítést nyerne.

Az «eredetiben vagy legalább másolatban» szóló kifejezést a magyar országgyűlés felirata a hazai vonatkozású oklevelekre és levelekre értette, de a m. kir. udvari kancellária tévedésből a a Corvina maradványaira értelmezte, ezekről kért másolatokat és ezen hibás alapon indította meg a külföldi Corvin-codexek nyomozását. Ezt a hibát akkor a bécsi udvari könyvtár észre is vette s egyik emlékiratában megjegyezte, hogy a magyar karok és rendek maguk sem tudják, hogy mit kívánnak. Pedig ezek nagyon is tudták, hogy mit akartak, de a m. kir. udvari kancellária tévesztette el a dolgot.

Általában ott történt a tévedés, hogy a m. kir. udvari kancellária a Corvina-maradványainak különös történeti fontosságot tulajdonított, holott azok reánk nézve nem tartalmuknál fogva, hanem főleg kulturtörténeti s műtörténeti szempontból, mint Mátyás király czímerével díszített műemlékek és a világhírű Corvina könyvtárnak egykorú emlékei bírnak fontossággal.

Hogy a Corvina maradványai közt történelmi fontossággal bíró kéziratok is léteznek, ezt e helyütt bővebben tárgyalni fölösleges, de a Corvin-codexek megítélésénél nem ezen szempont az irányadó.

Ezen sajnós tévedés daczára azonban, mely a Corvina külföldi maradványainak felkutatására megindított mozgalmat *egészen más irányba terelte*, el kell ismernem azt, hogy a m. kir. udvari kancellária a külföldi könyvtárakban levő Corvin-codexek kinyomozásában oly erélyt fejtett ki, melyről én, mint a Corvina maradványainak egyik szerény nyomozója, ma, 44 év múlva csak legnagyobb elismeréssel és csodálattal szólhatok.

Így a mit én első emlékiratomban positiv adatok hiányában csak mint feltevést említettem, azt most felkutatott adatok alapján kétségtelenül konstatálhatom: hogy a m. kir. udvari kancellária nemcsak a Budavár 1686-iki visszafoglalásánál a királyi palotában talált kéziratok és nyomtatványok jegyzékét kérte be és kapta meg az udvari könyvtártól (l. a m. kir. udvari kancellária 1847 márcz. 4-iki 3052/152. sz. ügyiratát), de 1847. május 14-iki D. 7117/317. sz. jegyzékével bekérte és 1847. jún. 29-én 2070,

császári főudvarmesteri szám alatti jegyzékben megkapta azon Corvin-codexek jegyzékét is, melyeket az udvari könyvtár a budai királyi könyvtárból közvetlenül Mátyás király halála után Cuspinian, Brassicanus, Sambucus és mások által, majd 1665-ben Lambecius által szerzett.

És hogy ennyi előzékenység daczára a mozgalomnak nagyobb eredménye nem lett és a m. kir. udvari kancellária az udvari könyvtártól Corvin-codexeket a Magyar Nemzeti Múzeum kiegészítésére kieszközölni nem tudott, ennek oka a m. kir. udvari kancelláriának azon sajnálatos tévedésében keresendő, hogy az udvari könyvtártól csak oly Corvin-codexek átengedését vagy lemásolását kérte, melyek történeti, topographiai, ethnographiai és természettudományi tekintetben Magyarországra vonatkoznak. Ilyen pedig az udvari könyvtár hivatalos jelentése szerint ennek gyűjteményében 1847-ben nem volt.

Hogy a bécsi udvari könyvtárnak ez ügyben tett hivatalos jelentései nagyon tartózkodók s a történeti tényeknek nem felelnek meg, ezt már első emlékiratomban kiemeltem, de ha ezen jelentéseket dr. Birk Ernő udvari könyvtárnok 1869-diki jelentésével összehasonlítjuk, úgy az ellenmondás a kettő közt igen szembe-tűnő lesz.

A modenai Corvin-codexek vándorlási történetének nyomozója ezen jelentések birálatába ezuttal nem bocsátkozhatik, mert a bécsi udvari könyvtár régebben szerzett Corvin-codexei egészen más szempont alá esnek, de egy megjegyzést el nem hallgathatok és ez az: hogy a bécsi udvari könyvtár még a Philostratus Corvin-codexet sem találta olyannak, mely Magyarország történetére vonatkozhatik, holott ennek előszavában Bonfin részletesen leírja Mátyásnak bécsi hadjáratát, elmondja a meghódolás körülményeit s a címlapon Mátyás király bécsi bevonulása fényes miniatürebbe van ábrázolva. E körülmény a modenai Corvin-codexekkel, melyek egy külön, az udvari könyvtár többi Corvin-codexeitől független ügyet képeznek, semmi összefüggésben nincsen, de történeti szempontból czélszerűnek tartottam ezt kiemelni.

Az udvari könyvtár azon Corvin-codexeit, melyeket ez régiebb időben szerzett, kedvező körülmények közt csere útján még visszaszerezhetjük, esetleg egy rendkívüli alkalommal visszaadhatjuk azokat nemzetünknek a királyi felség kegyelme; sőt eljöhet az az

idő is, mikor a magyar állam kiépítésében magyar királyi udvari muzeumok alapítására kerül majd a sor s a magyar király a bécsi udvari könyvtár sok ezerre menő hungaricáiból a budai királyi könyvtárt vissza fogja állítani. De ez a jövő aspirációja és feladata.

A jelenben az elmondottak után az a kötelesség hárul ránk, hogy ezen két Corvin-codexet mint őseinktől reánk szállott, de ki nem szolgáltatott örökséget, melyet a modenai fejedelem a M. Nemzeti Múzeum kiegészítésére 1847-ben a magyar országgyűlés kérésére és V. Ferdinánd király közbenjárására nekünk adományozott, s melyet tévedésből az adományozó és a közbenjáró intenciója ellenére az udvari könyvtárba bekebeleztek, hazánknak visszaszerezzük.

Ezeknek kikebelezését és a M. Nemzeti Múzeumban leendő való elhelyezését ajánlom méltóságos Igazgató ur becses figyelmébe s szerencsésnek érzem magamat, hogy a nagyméltóságú vallás- és közoktatási miniszter úr megtisztelő felhívása következtében e kérdés felderítésénél közreműködhettem.

Ezek után fogadja Méltóságod kitünő tiszteletem nyilvánítását.  
Budapest, 1891. január 2.-án.

Méltóságos Igazgató Urnak alázatos szolgálja

*Csontos János,*

segédőr a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Pulszky Ferencz ezen két emlékiratot indokolt jelentésben pártolólág terjesztette fel gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz, kit arra kért, hogy ezen 44 éves, már-már feledésbe ment ügyről a király ő Felségét, kinek a codexek provenienciájáról valószínűleg nincs is tudomása, informálja, s a mellékelt hiteles okmányok alapján eszközölje ki, hogy ezen jó-hiszemű tévedés következtében Bécsbe került, de a modenai fejedelem által a M. N. Múzeumnak ajándékozott codexek ő Felsege kegyelme útján eredeti rendeltetésöknek visszaadassanak.

A miniszteriumban *Szalay Imre* miniszteri tanácsos, mint a múzeumi ügyek előadója, egész lelkesedéssel fogott hozzá az ügy tanulmányozásához és mindent megtett ennek sikere érdekében.

Gróf Csáky Albin miniszter úr pedig azon nyugodt erélyvel, mely miniszterségét jellemzi, a M. Nemzeti Múzeum fölterjesztését magáévá tette, s a mellékelt okmányok alapján az ügyet a király ő Felségénél a legmelegebben támogatta.

Igy történt, hogy midőn a király ő Felsege Csáky Albin miniszter úr jelentéséből az ügy állásáról értesült és a becsatolt okmányokból a Magyar Nemzeti Múzeum kívánságának jogosultságáról meggyőződött, azonnal elrendelte, hogy ezen modenai Corvin-codexek az udvari könyvtárból kikebeleztessenek s királyi kegyelmének különös jeléül a M. Nemzeti Múzeumnak adományoztassanak.

A király ezen legkegyelmesebb ajándéka, melylyel a Magyar Nemzeti Múzeumot két nagybecsű műkincscsel gazdagította, fontos eseményt képez hazánk művelődéstörténetében, s újabb hála kötelezi nemzetünket a koronás király felemelő igazságszeretete iránt, ki visszaadta nemzetünknek azon műemlékeket, melyeket 44 évvel ezelőtt a nemzet legjobbjainak hazafias aspirációi, egy koronás magyar király sikeres közbenjárása és egy magyar királyi herczeg lekötelező nagylelkűsége a Magyar Nemzeti Múzeumnak megszereztek, de melyeknek birásától bennünket részint mostoha viszonyok, részint jóhiszemű tévedések egészen mostanáig megfosztottak.

S ezen hálát neveli azon általános öröm, melyet a hazai közművelődés minden igaz barátja érez, midőn tapasztalja, hogy mint Mátyás király idejében a renaissance, úgy most a Corvin-traditiók kultuszában a nemzet élén látja a királyt.

Ő Felsege volt az, ki 1869-ben az Abdul Aziz török szultán által neki ajándékozott négy konstantinápolyi Corvin-codexet a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, ő engedte át legnagyobb készséggel az 1882-diki budapesti országos könyvkiállításra a bécsi udvari könyvtár Corvin-codexeit, az ő költségén tette meg 1889-ben a M. Tud. Akadémia bizottsága a Corvina maradványainak felkutatására indított konstantinápolyi expedícióját, s most Mátyás király halálának 400-dik évfordulója alkalmából a magyar nemzet kulturális törekvései és Corvin Mátyás dicső emléke iránt magas érdeklődésének újabb jelét óhajtván adni, visszaadta nemzetünknek azon két Corvin-codexet, melyeket a modenai fejedelem 1847-ben a M. Nemzeti Múzeumnak ajándékozott s felülemelkedve minden

mellétekinteten a magyar nemzet kulturális aspirációinak igazságot szolgáltatott.

Ezen két Corvin-codex emléke élni fog a M. Nemzeti Múzeum és a magyar közművelődés történetében s utódaink is hálával fogják emlegetni a napot, melyen ezeket ő Felsége nemzetünknek visszaszerezte.

Ezen Corvin-codexeket, melyek immár a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonát képezik, mutatjuk be sikerült hasonmásban a jelen füzethez csatolt mellékleten, melyet a codex cím lapjairól eredeti nagyságban csináltattunk s tekintve, hogy a codex ismeretése az Országos Könyvkiállítási Kalauzban 1882-ben már megjelent, részletes bibliographiai leírásukat más alkalomra hagyjuk.

---